

ÎNVĂȚĂMÂNTUL DIN BASARABIA ÎNTRE 1812-1918

Vasile CREȚU

Universitatea de Stat din Tiraspol
Chișinău. Republica Moldova

Autorul corespondent: Vasile Crețu, e-mail: vascretu@gmail.com

EDUCATION IN BESSARABIA BETWEEN 1812-1918

Abstract: *The article refers to the situation of education in Bessarabia during the tsarist period, which was subjected to the processes of russification and denationalization and the struggle of the native population for the preservation of the Romanian language in all fields, including school. The statistics of the scholars of the book from 1897 are shown, according to which the romanians from Bessarabia were behind all the nationalities from Bessarabia.*

Keywords: *Bessarabia, education, school, culture, russification of education, Russian Empire, education system, Ministry of Public Instruction from Russia, the provincial Zemstva.*

Adnotare: *Articolul se referă la situația învățământului din Basarabia în perioada țaristă, care a fost supus proceselor de rusificare și deznaționalizare și lupta populației băștinașe pentru păstrarea limbii române în toate domeniile, inclusiv în școală. Se arată statistica știutorilor de carte de la 1897, potrivit căreia românii basarabeni erau în urma tuturor naționalităților din Basarabia.*

Cuvinte cheie: *Basarabia, învățământ, școală, cultură, rusificarea învățământului, Imperiul Rus, sistem de învățământ, Ministerul Instrucțiunii Publice din Rusia, Zemstva gubernială.*

Anexarea Basarabiei la Imperiul Țarist în 1812 a condus la anumite schimbări în viața socială, economică, politică și culturală a provinciei. Pe parcursul sec. al XIX-lea țarismul a promovat în Basarabia o politică național-colonială, exprimată prin implementarea politicii de deznaționalizare și rusificare, prin încorporarea forțată a provinciei nou anexate în sistemul economic și politic imperial, politică aplicată pe larg la periferiile naționale ale Imperiului Rus. Aceste metode și practici se realizau în permanență, dar cu prudență, insistență și perseverență.

Până în secolul al XIX-lea, în Principatele Române, inclusiv Basarabia, viața culturală s-a desfășurat în jurul lăcașurilor de cult, unde copiii boierilor și ai țăranilor înstăriți studiau de obicei religia, gramatica, elemente ale vieții civile, de asemenea învățau să citească, să scrie și să socotească, deprindeau regulile comportamentului în societate etc. Absoluta majoritate a clerului mirean și monahal era de origine română și „... reprezenta pătura intelectuală cea mai puternică, care se folosea de cuvântul moldovenesc atât în vorbă, cât și în scris” [1, p. 22]. Potrivit mitropolitului Gavriil Bănulescu Bodoni, la 1812, în Basarabia funcționau 749 de biserici în 755 de localități, 12 mănăstiri și 13 schituri, multe dintre care erau și centre de cultură. Multe biserici și mănăstiri au fost importante centre de promovare a culturii religioase și laice, sprijinind activitatea unor instituții de învățământ elementar.

Până la anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus la 1812, pe teritoriul dintre Prut și Nistru exista o rețea de școli, edificată în urma acțiunilor generale întreprinse de către domnii Principatului Moldovei în domeniul învățământului. Petre Cazacu în monografia „Moldova dintre Prut și Nistru. 1812-1918” prezintă istoria trecutului poporului nostru, descrie starea băștinașilor după anexarea Moldovei de răsărit la Imperiul țarist, cât și politica acestuia în primii ani de stăpânire. Autorul analizează starea învățământului până la anexare, dezmințind astfel afirmațiile istoricilor ruși, precum că în Basarabia „... nu existau nici școli, nici chiar știutori de carte”. Boierimea este descrisă ca incultă, țărănimea analfabetă, despre cler, negustori și orășeni nu se menționează niciun cuvânt” [2, p. 185]. În continuare, autorul afirmă că „... boierimea știa carte moldovenească și grecească”, ceea ce dovedesc „... actele scrise și semnate de ei din toate dosarele și condicile administrației și justiției moldovenești”. Cât despre clericii moldoveni și despre călugări, „... nu se poate vorbi ca despre agramați; ei toți știau a citi, a scrie și a cânta moldovenește, altfel n-ar fi fost admiși la funcțiile lor”. Bazându-se pe datele statistice rusești, P. Cazacu susține că, „... sub stăpânirea Imperiului Rus, moldovenii n-au avut timp de o sută de ani ... nicio școală în care să se predea limba lor măcar ca o simplă curiozitate lingvistică”. Statistica arată concludent că în Basarabia știutori de carte sunt în total 15.4%, dintre care: bărbați – 22%, femei - 8.8%, însă, „... masa mare moldovenească rămânea în afară de învățământ, scufundându-se din an în an în întuneric tot mai adânc” [2, p. 197].

Basarabia fiind mai expusă pericolelor decât partea de vest a Moldovei, a păstrat și a continuat nu numai bogata cultură materială, moștenită de la strămoși, „... dar și pe cea intelectuală, mai greu de apărat, întrucât numărul reprezentanților acesteia era în mod firesc mult mai redus decât cel al plugarilor, păstrători de legi și datini” [3, p. 238]. Drept dovadă că boierimea locală știa carte ne sunt actele scrise și semnate de către ea (boierimea) în perioada respectivă. Însuși istoricul și omul politic Ștefan Ciobanu menționa că „... boierii moldoveni au înaintat o petiție guvernului rus în care se calificau drept calomnie afirmația că Basarabia nu are cultura ei” [2, p. 23]. În ce privește clericii moldoveni din acele timpuri nu se poate afirma că nu știau carte, altfel nu ar fi fost admiși în acele funcții.

Ștefan Ciobanu nota că „... una dintre cele mai șocante dintre contradicțiile Rusiei țariste era distanța enormă ce a separat clasa intelectuală de restul poporului”. În vârful acestei scări sociale era intelectualitatea, „... adăpându-se din plin la izvoarele culturii Occidentului, pe când jos s-a aflat o clasă țărănească profund ignorantă, abuzată de mizerie și de superstiții” [3, p. 73]. În pofida eforturilor stăpânirii rusești din Basarabia, rusificarea a făcut puține progrese. Boierii și o parte din populația orășenească s-au rusificat treptat, în timp ce „... literatura și educația rusă nu a pătruns niciodată în masele rurale, care rămăneau analfabete și loiale tradițiilor lor culturale și lingvistice” [4, p. 67]. Cultura moldovenească autohtonă se dezvoltă mai ales în zonele rurale, unde populația majoritară o constituiau românii basarabeni, pe când cele urbane erau practic rusificate. Autoritățile țariste alocău pentru învățământ sume destul de modeste, din care cauză majoritatea covârșitoare a populației din cadrul imperiului era analfabetă.

Până la anexarea Basarabiei la Rusia, sistemul de învățământ era format din câteva tipuri de școli: domnești, bisericești, pe lângă mănăstiri și parohii, școli publice, școli particulare și, de tip familial. Imperiul Rus, pentru a-și consolida puterea și influența în Balcani și pentru a atrage de partea sa populația locală, era interesat să deschidă instituții de învățământ cu predare în limba rusă. În 1812, amiralul Pavel Ciceagov i-a adresat guvernatorului Basarabiei, Scarlat Sturdza, niște instrucțiuni, în care a relevat necesitatea de a atrage „... atenția popoarelor vecine asupra bunăstării

popoarelor din Basarabia" și, cu această ocazie, recomanda „... de a se înființa vreo școală elementară în care tineretul să învețe puțin a citi și a scrie” [5, p. 18].

Prima instituție de învățământ deschisă de autoritățile ruse în Basarabia a fost Seminarul Teologic din Chișinău (31 ianuarie 1813) cu aportul mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, un „... promotor neobosit al culturii bisericești în limba moldovenească (română) ca mijloc de conservare a identității naționale” [6, p. 31]. În privința personalității mitropolitului Bănulescu-Bodoni, în mediul oamenilor de știință, pot fi întâlnite și alte opinii. De exemplu, unii îl considerau drept „trădător al neamului”, unul din „... principalii sprijinitori ai anexării Basarabiei la Imperiul Rus”, pe când alții l-au etichetat drept „coadă de topor” a rușilor. Cu toate acestea, este incontestabil faptul că mitropolitul Bănulescu-Bodoni a pus bazele culturii românești în Basarabia sub stăpânirea rusă și că în urma acestei activități „... cultura românească s-a întărit, a luat o direcție care a contribuit ... la conservarea spiritului românesc în provincia noastră”. În cadrul seminarului, limba de predare era rusa, însă Bănulescu-Bodoni a introdus și limba română ca obiect obligatoriu. În raportul său către Sfântul Sinod, el menționa următoarele: „Din limbi să se învețe în primul rând limba rusească ca limbă predominantă, cea națională, moldovenească, cu scopul ca cei ce o învață să poată propovădui cuvântul lui Dumnezeu și buna morală” [1, p. 127-128].

Deși Seminarul Teologic din Chișinău avea menirea de a instrui în primul rând copiii preoților, s-a permis ca, până la înființarea unei instituții laice de învățământ, să fie primiți la studii și copii din celelalte categorii sociale, inclusiv din rândurile țăranilor. Instruirea era gratuită. Pentru o funcționare mai eficientă și pentru a nu duce lipsă de cărți religioase, manuale etc., la Chișinău, la 31 mai 1814, grație aportului și energiei mitropolitului Bănulescu-Bodoni, a fost deschisă o tipografie eparhială, în care au fost scoase de sub tipar atât cărți bisericești, cât și laice, precum Abecedarul sau „bucoavna” în limba română. După decesul mitropolitului în 1821, s-a făcut o dare de seamă despre numărul de cărți tipărite la tipografie de la 1814 și până la 1821, au fost editate 19 320 de exemplare. Programul seminarului nu era încă bine elaborat, nu se știe nici modul cum se preda limba română. Se cunoaște doar că în cele două clase, care s-au deschis la început, în prima se învăța cititul și scrisul, elemente de gramatică, religia, iar în cea de-a doua – gramatica, teologia, retorica. Educația avea un caracter strict religios. Dacă inițial în cadrul seminarului își făceau studiile 58 de elevi, la 1815 numărul acestora a crescut până la 135, dintre care 68 erau din rândurile clerului, iar 82 erau laici. Creșterea simțitoare a numărului de elevi a determinat administrația ecleziastică să ia măsuri în vederea construirii unui nou local școlar. În 1834 Seminarul Teologic a fost transformat în liceu cu 7 clase, unde pe lângă alte discipline, până în 1867 s-a predat și limba română. Cel din urmă profesor, care a predat limba română în Basarabia, a fost Ion Petru Donceev.

Administrația și guvernul țarist urmărea scopul de a pregăti pentru regiune funcționari, care să cunoască bine limbile rusă și română, tradițiile locale și, în acest scop, în 1816, pe lângă Seminarul Teologic din Chișinău a fost deschis un Pension al nobilimii – o instituție de învățământ laic privilegiată, care trebuia să servească cu credință administrația rusă. În această școală se admiteau copii din rândurile nobilimii ruse și băștinașe, dar și de funcționari. Numărul moldovenilor era destul de redus. În cadrul pensionului, cursurile trebuiau să dureze opt ani și absolvenții căpătau un grad civil. Deși această școală funcționa pe lângă Seminarul Teologic, de la începutul înființării ei, o atenție mai mare se acorda obiectelor de cultură generală, cât și studierii limbilor rusă, română, franceză și germană. Însă, începând cu anul de studii 1820-1821 disciplinele de cultură generală au început să fie neglijate, acordându-se prioritate celor religioase. Din această cauză, mulți dintre elevi au început să abandoneze pensionul, căutând să-

și continue studiile în străinătate. De fapt, numărul elevilor care își făceau studiile în Pensionul nobilimii era destul de redus. „La 1831, când s-a închis această școală, erau în total 27 de elevi; între bursieri nu era niciun moldovean, iar între cei cu plată, numai șase moldoveni” [2, p. 189]. Deși nu s-a păstrat programa limbii române, unul dintre scopurile principale ale acestei instituții de învățământ a fost, pe de o parte, să dea buni cunosători și a „limbii moldovenești”, iar pe de altă parte, să ne arate faptul că în primele decenii de la anexare, limba română ocupa un loc destul de important.

Deși istoricii ruși susțin cu vehemență că până în 1812 pe teritoriul dintre Prut și Nistru nu au existat școli, este un lucru absolut cert că primele școli în Basarabia au apărut încă pe vremea Principatului Moldovei. Erau atât școlile care funcționau pe lângă mănăstiri, cât și cele deschise din inițiativa unor domni luminați. Ca o dovadă a acestei afirmații, să arătăm că, imediat după anexare, târgoveții români din Chișinău cereau mitropolitului Gavriil să redeschidă vechea lor școală moldovenească, promițând că vor da pentru întreținerea ei „... ceva ajutor și mai vârtos venitul cotului târgului, care mai înainte era aferosit școlii obștești ce se zicea domnească aici în Chișinău” [1, p. 30].

În privința învățământului primar din Basarabia, trebuie menționat că, pe tot parcursul celui de-al doilea sfert al secolului XIX, Ministerul Instrucțiunii Publice al Rusiei aproape că nu a deschis școli primare. Abia după 1835 au început să apară școli primare care se subordonau direct Ministerului Instrucțiunii și școli primare din cadrul Ministerului Domeniilor Statului. Numărul școlilor era destul de redus în raport cu numărul populației. Școlile primare laice au început să se înmulțească mai cu seamă în centrele urbane, abia după Războiul Crimeei (1853-1856). La 1855, în întreaga Basarabie funcționau doar 89 de școli cu 86 învățători și 2120 de elevi [2, p. 192]. La 1875, pe întreg teritoriul Basarabiei se găseau 355 de școli primare urbane și rurale, având un efectiv de 28 186 elevi la o populație de peste un milion de locuitori din care absoluta majoritate erau români. În 1897, în Basarabia existau „... 591 de școli primare, în care erau înscriși 46 802 elevi, iar în 1906 numărul școlilor se ridica la 1.007” [3, p. 75].

În privința învățământului bisericesc, în mai multe localități urbane și rurale au început să apară școli parohiale și mănăstirești. Dascălii care îndeplineau rolul de învățători în aceste școli, de obicei, nu posedau cunoștințe suficiente și foloseau cele mai primitive metode de instruire. „Copiii căpătau doar cunoștințe elementare de citire și de scriere, precum și deprinderi de socotit, considerate absolut necesare în gospodărie” [7, p. 174]. Prima școală parohială a fost înființată în 1836 în satul Băcioi. În 1842-1845, numărul școlilor parohiale a crescut. În 1845 registrele eparhiale arătau existența a 320 de asemenea școli. Cunoștințele pe care le căpătau elevii în aceste școli erau slabe. Ei învățau doar să citească din cărți religioase. Învățau să scrie numai elevii care manifestau dorința. O atenție importantă se acorda educației în spiritul religios, copiii erau obligați „... să meargă la biserică și să învețe pe de rost diferite rugăciuni” [7, p. 195]. În pofida caracterului sporadic și instabil al acestui tip de școli, în prima jumătate a secolului al XIX-lea ele erau unicele accesibile țăranilor din Basarabia, în care instruirea copiilor se efectua în limba română.

Tendențele unioniste ale românilor basarabeni care s-au manifestat în special după unirea Principatelor Române (1859), au pus în gardă autoritățile țariste. Ca rezultat, acestea au înăspriț politica de rusificare în regiune. Au fost adoptate măsuri severe la frontiera de pe Prut, precum și în interiorul provinciei. Au început să fie suspectați chiar și boierii care inspirau încredere autorităților țariste.

Din manifestările culturale ale Basarabiei țariste ar merita să fie remarcată activitatea tipografiei Eparhiale din Chișinău, care a fost deschisă în anul 1814. La această tipografie, care a fost închisă în 1883 și redeschisă la 1907, a ieșit un număr respectabil de cărți bisericești în limba română și o serie de abecedare moldovenești, cărți care au contribuit la menținerea unei continuități culturale românești în Basarabia. Până în anul 1843, când se deschide prima tipografie particulară în Chișinău, tipografia Eparhială era singura tipografie în întreaga Basarabie. La începutul sec XX în orașul Chișinău se găseau 18 tipografii [8, p. 42].

Ca să pună bazele unui început de cultură, Primăria orașului Chișinău deschide în anul 1832 o bibliotecă orașenească. În primele decenii ale existenței acestei biblioteci, activitatea ei era mai mult decât redusă din cauza lipsei de cititori. De la anul 1880 încoace, această bibliotecă, compusă aproape exclusiv din cărți rusești, ia o dezvoltare destul de mare. Biblioteca enumera peste 100 000 de exemplare și a avut un număr mare de abonați [8, p. 42].

După 1867 limba română în școlile din Basarabia nu s-a mai predat. Școlile de toate tipurile din Basarabia, aflate sub dominația țaristă, funcționau exclusiv în limba rusă, limba română a fost suprimată în toate instituțiile de învățământ. În ciuda acestei politici de rusificare și de deznaționalizare, Basarabia și-a păstrat caracterul etnic românesc. Rezistența țăranelor români în fața politicii de rusificare, deși fiind pasivă, era totuși extrem de efectivă. Satele basarabene și-au conservat viața lor națională.

Odată cu colonizarea Basarabiei au apărut și școli ale coloniștilor bulgari, germani, polonezi etc. Pentru coloniștii germani, limba de predare era germana, iar rusa se studia ca disciplină obligatorie. În coloniile bulgare predarea se făcea în limba rusă, folosindu-se metoda de învățământ reciproc. Majoritatea învățătorilor erau coloniști ce terminaseră școlile locale satești. Până la 1891, coloniștii germani au beneficiat de o anumită libertate în administrarea școlilor. În acest an s-a încheiat procesul de trecere a școlilor parohiale germane în subordinea Ministerului Instrucțiunii Publice. Un învățător avea aproximativ 300 de elevi, iar după 1858 - până la 165. În cadrul acestor școli, copilul beneficia nu numai de instruire, ci își forma competențe pentru anumite îndeletniciri [9, p. 20]. Dacă primii învățători erau aleși din rândurile coloniștilor, ulterior ei erau invitați din Germania. În 1844 a apărut prima școală particulară datorită donației făcute de către un negustor din Germania. Însă, începând cu 1891, s-a decis ca 2/3 din obiectele de studiu să fie predate în limba rusă. Politica țaristă de stimulare a fenomenului de colonizare a Basarabiei a fost însoțită de măsuri de susținere a învățământului pentru grupurile etnice minoritare. Sprijiniți de administrația rusească, coloniștii germani și bulgari au organizat treptat practic în fiecare așezare școli satești bisericești. Între 1816 și 1823 au fost înființate 17 școli parohiale în coloniile germane și bulgare și în cadrul bisericilor de rit armeano-gregorian.

Prin urmare, administrația țaristă în Basarabia, după 1867, a declanșat o campanie amplă de rusificare prin școală, în special în mediul etnicilor români. Și aceasta în timp ce etnicii germani, bulgari, evrei aveau dreptul să-și deschidă școli naționale. În consecință, conform recensământului din 1897 din Imperiul Rus, etnicii români aveau cel mai redus grad de alfabetizare, fiind depășiți doar de romi. În rândurile populației masculine, știutorii de carte alcătuiau 10,5 %, iar printre femei doar 1,7 % [10]. Dacă luăm procentajul a celorlalte naționalități, se poate observa că nivelul lor de instruire era cu mult mai ridicat decât al moldovenilor. Dintr-o sută de germani, știau carte 63, dintr-o sută de evrei - 50, ruși - 42, bulgari - 31 etc.

Nivelul științei de carte în Basarabia la 1897

Грамотность у представителей отдельных национальностей была такова:

	М.	Ж.
У Великоруссовъ	39,9	21,1
„ Малоруссовъ	15,3	3,1
„ Бѣлоруссовъ	42,3	11,5
„ Поляковъ	55,6	52,9
„ Болгарь	31,4	6,4
„ Молдаванъ	10,5	1,7
„ Нѣмцевъ	63,5	62,9
„ Цыганъ	0,9	0,9
„ Евреевъ	49,6	24,1
„ Турокъ	21,1	2,4
„ прочихъ народн.	56,0	8,0

Tabelul a fost întocmit în baza recensământului din Imperiul Rus din 1897

Alte date ce ne oglindesc situația complicată, le găsim în studiul statistic cu privire la știința de carte a populației României, unde un capitol aparte se referă la starea din Basarabia. Nivelul științei de carte în Basarabia la 1897 era de 14,9 % , iar la 1930 – 38,1 %. Progresul mediu de câte un deceniu este de 5,7 %. În 33 de ani populația știutoare de carte din Basarabia s-a dublat , odată ce numărul populației a crescut cu 46,6 % [11, p. 127].

Studiind aceste date statistice se poate observa clar, că românii basarabeni care alcătuiau majoritatea, stăpânii acestei provincii în dreptul istoric, etnografic și politic rămân în urma tuturor naționalităților din Basarabia. Prin urmare este evident, că și din punct de vedere economic ei stăteau mai prost decât alte naționalități din Basarabia, „... că proprietățile urbane și întreprinderile industriale nu se găseau în mâinile lor, că rolul lor ... se mărginea numai la aprovizionarea orașelor cu lemne și produse din micile lor gospodării” [12, p. 3].

După revoluția din 1905-1907 și introducerea regimului parlamentar cu Duma de Stat, cu toate eforturile depuse de patrioții localnici, școlile naționale n-au fost permise. Pavel Dicescul, ales al Basarabiei, ca membru în Consiliul de Stat de la Petrograd, după 1905 a revendicat problema școlilor în limba națională în Basarabia. Dar propunerea lui a fost respinsă.

În mai 1906 Congresul învățătorilor din județul Soroca, în rezoluția adoptată, „cerea organizarea învățământului public în Basarabia în „limba noastră națională”. Însă declanșarea reacțiunii țariste a dus la închiderea (interzicerea) în 1907 a ziarului „Basarabia” și mulți dintre înaintașii vieții politice basarabene au fost nevoiți să-și găsească refugiu în România. La inițiativa lui Nicolae Iorga, la Iași a fost procurată o casă pentru tinerii basarabeni care își făceau aici studiile.

În Duma de stat a Rusiei, la 1911 s-a discutat proiectul de lege despre învățământul primar. Articolul 16 propus pentru discuție prevedea: „... în localitățile cu populație polonă, lituaniană, germană, tătară, estonă etc., să se permită predarea în limba maternă, dacă populația își exprimă dorința” [13, p. 58]. Deputații din partea Basarabiei au cerut ca printre popoarele sus-menționate moldovenii să beneficieze de același drept. Însă amendamentul lor a fost respins, în consecință, moldovenii considerați drept un popor inferior și nedemn de cultură.

Situația deplorabilă din domeniul învățământului din Basarabia nu mai putea continua așa. Anul 1917, care sosise cu atâtea speranțe, nu putea lăsa indiferentă intelectualitatea basarabeană, care dorea cu tot dinadinsul o școală cu adevărat națională și o renaștere culturală a poporului. Acest deziderat

„devenise lozinca principală, pentru care au luptat militanții mișcării de eliberare națională în mersul evenimentelor din anii 1917-1918” [14, p. 91].

Luptele pentru naționalizarea (românizarea) școlii au fost cu adevărat grele, crâncene. Drept dovezi elocvente ne servesc mărturiile, memoriile participanților la aceste evenimente cu adevărat istorice. Ion Sîrbu, institutor, Președinte al Comitetului Județean al Fundației Regale, martor ocular la evenimentele din 1917-1918, unul din participanții activi la întemeierea primului cerc cultural „Mihai Eminescu” cu sediul în comuna Sireți, care a început lupta pentru școala națională [15, p. 38]. Situându-se în centrul mișcării de emancipare națională și servind drept nucleul de bază în continuare, acest cerc va întruni în rândurile sale cei mai de vază activiști ai școlii românești din Basarabia. Ștefan Ciobanu, Ștefan Holban, Ion Berliba ș.a. se adunau la ședințele acestui cerc pe str. Renilor în camera tânărului profesor L. Boga „... unde cu înflăcărare puneau în discuție problemele românizării școlii și organizării profesionale a corpului didactic” [15, p. 39].

Cercul cultural, însă nu era unicul grup de inițiativă. Pe la mijlocul lui aprilie 1917, după câteva ședințe ale grupului de învățători, s-a constituit „Comitetul Vremelnic al Obștei Învățătorilor Moldoveni din Basarabia” cu sediul la Chișinău, având următoarea componență: Teodor Neaga, președinte, Ștefan Ciobanu, secretar general, precum și membrii P. Arventiev, M. Gamer, Constantin Popescu ș. a. [16, p. 13]. Comitetul acționa în cadrul Partidului Național Moldovenesc, alcătuiindu-și programul său de luptă în funcție de situația politică de atunci, contactând intens cu Zemstva gubernială din Basarabia, de la care mai târziu va primi un ajutor material, cu concursul lui Paul Gore – membru al acestei instituții administrative. Pentru a reuși în lupta grea, grupul de inițiativă a încercat să stabilească legături cu Comitetul Obștesc-Pedagogic din Rusia, care reprezenta atunci învățătorimea rusească, dirija toate problemele școlare, bucurându-se de o mare autoritate.

La 15 mai 1917, Comitetul moldovenesc a expediat filialei Comitetului pedagogic rus din regiunea Odessa o adresare cu următorul conținut: „Învățătorii moldoveni, reprezentanți ai tuturor treptelor învățământului din Basarabia, conștienți față de poporul moldovenesc ce zace în întuneric, au crezut necesar să se organizeze în asociație aparte. Împărtășind principiile

democratice ale asociației pedagogice din întreaga Rusie precum și acele ale Asociației învățătorilor din Chișinău ..., asociația învățătorilor moldoveni are de urmărit scopul său local – o largă democratizare și naționalizare a școlii moldovenești și, în general, răspândirea culturii naționale printre moldoveni” [16, p. 14].

În continuare, adresarea conținea o serie de revendicări ce urmăreau schimbări radicale în domeniul învățământului public. Principala cerință înaintată era ca predarea în școlile primare din Basarabia să se înfăptuiască în limba română. În orașele basarabene, alături de școlile rusești, urmau să fie deschise instituții de învățământ pentru moldoveni. În Chișinău și în alte două orașe – reședințe de județ, urmau să fie deschise câte un liceu de băieți și unul de fete, iar predarea religiei, gramaticii, literaturii să se facă în limba română, limba rusă să fie predată ca obiect de studiu aparte. În ceea ce privește corpul didactic pentru școlile moldovenești, Asociația considera că e necesar următoarele: să se organizeze în vara anului 1917 cursuri de istorie și literatură moldovenească și pedagogie pentru învățătorii din școlile primare și secundare; conducătorii acestor tipuri de școli, inspectorii și directorul învățământului primar să fie numiți dintre oamenii de pe loc, ce cunosc limba română.

Un rol major în lupta pentru școala națională din Basarabia, pentru introducerea limbii române și alfabetului latin, l-au avut Congresele învățătorilor, care și-au desfășurat lucrările în lunile aprilie și mai. Conform hotărârilor congreselor învățătoarești, școala basarabeană devenea o instituție de învățământ cu limba română de predare, cu un program care prevedea studierea limbii și literaturii române și istoriei naționale. Cu adevărat istorică a fost hotărârea de a se trece la grafia latină. Însă pentru realizarea practică a acestor deziderate era nevoie de cadre didactice corespunzătoare, de manuale în limba română.

În aceste momente de importanță deosebită pentru cultura românilor din Basarabia a venit ajutorul din partea unor intelectuali din vechiul Regat și din alte provincii românești, care s-au încadrat activ în lupta pentru școala națională. O mare parte dintre ei, după Unire, și-au continuat activitatea ca membri ai corpului didactic în învățământul primar și secundar. Ei împreună cu intelectualii basarabeni au organizat cursuri pentru învățători, au pregătit primele instrucții și îndrumări metodice etc. Ca urmare a acestor eforturi comune, în toamna din 1917, anul de învățământ în școală începe cu o programă nouă, națională, în grafie latină.

În concluzie subliniem că populația băștinașă, vorbitoare de limbă română, timp de mai bine de 100 de ani a luptat atât pentru menținerea vechilor așezăminte de cultură, cât și pentru menținerea vechii organizații școlare, bisericești și administrative. Situația politică și socială din Imperiul Rus era de o astfel de natură încât mișcarea națională putea fi desfășurată sub forma unei rezistențe pașnice. De asemenea, era foarte important că în această luptă a lipsit elementul religios, divergențele profesionale între populația vorbitoare de limbă rusă și vorbitori de limbă română. Și unii, și alții, fiind creștini ortodocși, devin astfel elementul de liniște și potolire a spiritelor, ceea ce a dus la forme nonviolente de rezistență.

Referințe bibliografice

1. Ciobanu Șt. *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*. Chișinău: Ed.Enc. „Gh. Asachi”, 1992. 272 p.
2. Cazacu P. *Moldova dintre Prut și Nistru 1812-1918*. Chișinău: Știința, 1992. 445 p.
3. Ciobanu Ștefan. *Basarabia: Monografie*. Chișinău: Universitas, 1993. 447 p.
4. Wilhelmus P. V. M. *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă*. Chișinău: ARC, 1996, 525 p.

5. Чиботару Ф.Ф. *Контрибуций ла история ынвэцэмынтулуй дин Басарабия (1812-1866)*. Кишинэу: Карта молдовеняскэ, 1962.
6. Moraru A. *Istoria românilor. Basarabia și Transnistria 1812-1993*. Chișinău: Universul, 1995. 559 p.
7. *Istoria învățământului și a gândirii pedagogice în Moldova*. Chișinău: Lumina, 1991. 331 p.
8. Crețu V. *Învățământul primar și secundar în Basarabia (1918-1940)*. Chișinău: Epigraf, 2021, 192 p.
9. Fassel L. *O istorie de 126 de ani. Germanii din Basarabia*. În: *Patrimoniu*. 1991. nr. 3, p. 20.
10. Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897г. Изд. Центр. стат. ком. вн. дел; Под ред. Н. А. Тройницкого. Санкт-Петербург, 1899-1905. Бессарабская губерния III, 1905. XXIV.
11. Manuilă S. *Știința de carte a populației României*. În: *Școala Basarabeană*. 1937, nr 2-3, p. 127.
12. Ciobanu Șt. *Analfabetismul în Basarabia*. În: *Școala Basarabiei*. 1923, nr 5, p. 3.
13. Surugiu L. *Istoria învățământului dintre Prut și Nistru*. În: *Pedagogul*, 1990, nr 11, p.58.
14. Agrigoroaei, I., Palade, Gh. *Basarabia în cadrul României întregite, 1918-1940*. Chișinău: Universitas, 1993. 256 p.
15. Sîrbu Ion. *Un scurt istoric al luptelor pentru școala românească și organizarea profesională a învățătorimii basarabene*. În: *Școala Basarabeană*. 1938, nr 4, p. 38.
16. Neaga, T. *Din luptele pentru școala română în Basarabia*. În: *Școala Basarabeană*. 1938, nr 4, p. 13.